

Baltai: latvių kultūra. 7–8 klasės

Įvadas

Kodėl lietuviai ir latviai, gyvenantys Latvijos ir Lietuvos pasienyje, atvykę į kaimyninės valstybės artimiausius miestelius, susikalba kaimynų gimtąja kalba, nors jos mokykloje ir nesimokė? Ką pravartu žinoti, rengiantis keliauti į Latviją?

- 1 Parenkite kelionės į Latviją maršrutą, skirtą pažinti latvių ir lietuvių baltiškąsias šaknis, latvių kultūros savitumą.

Baltų gentys XII a. pagal M. Gimbutienę.
(Prieiga per internetą: http://www.ethn-cart.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=23&Itemid=150).

Baltų gentys
12-as amžius

I dalis

Baltai

Mus ir mūsų artimiausius kaimynus – latvius – sieja giminystės ryšiai – per tūkstantmečius paveldėta baltiškoji pasaulėjauta ir kultūra. Mūsų kalbos yra kilusios iš tos pačios baltų kalbų grupės. XVII amžiuje išnykus prūsams, kalbėjusiems prūsų kalba, latvių kalba yra vienintelė mums gimininga kalba. Lietuvių kalba labiau išlaikė archajiškas baltiškas indoeuropiečių prokalbės ypatybes, tad galime teigti, kad kalbame seniausią Europos kalba. Latvių kalba kito sparčiau, veikiama kitų kalbų ir kultūrų. Visgi latvių ir lietuvių kalbų žodžiuose dažnai galime atpažinti tas pačias ar panašias žodžių reikšmes, kuriomis abi tautos išreiškia pasaulio supratimą.

2

Užduotys

2.1.

Perskaite žemiau pateiktų tekstų fragmentus¹, parašykite, jūsų nuomone, svarbiausius teiginius apie baltus, papildydami savo jau turimomis žiniomis iš istorijos pamokų, skaitytų knygų ar straipsnių.

¹ Tekstų šaltiniai iš Zigmas Zinkevičius, Aleksiejus Luchtanas, Gintautas Česnys, Tautos kilmė. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2006.

1.

Baltų, kaip ir daugelio tautų, tolimąją praeitį gaubia užmaršties rūkas. Jį prasklaido pastaraisiais dešimtmečiais pagyvėjusios vandenvardžių studijos ir archeologų tyrimai. Tolimoje senovėje baltai gyveno dideliame Vidurio ir Rytų Europos plote, kuris, be dabartinės Lietuvos ir Latvijos, dar aprėpė Baltarusiją (Gudiją, šiaurės vakarinę Ukrainos dalį, vakarinius Rusijos pakraščius (pietines ir pietvakarines Pskovo, Tvėrės, Maskvos sričių dalis, Karaliaučiaus kraštą ir nemažą Lenkijos šiaurės rytų kampą. Visa baltų užimama erdvė viršijo 860 tūkst. kvadratinį kilometrų plotą. Tyrėjų nuomone, II–I tūkst. m. pr. Kr. baltai buvo plačiau išplitę negu tuo metu trakai ar germanai. Baltai ilgą laiką buvo viena pagrindinių etninių grupių Rytų Europos centrinėje miškų zonoje. Dabartinės lietuvių ir latvių žemės tėra anų plotų likutis, užimęs apie 1/6 senovės baltų teritorijos.

2.

Graikų istorikas Herodotas apie 425 m. pr. Kr. mini, kad į šiaurę nuo skitų žemdirbių gyvenę neurai, o į šiaurę nuo skitų klajoklių – budinai. Neurai ilgą laiką buvo laikomi slavais ar baltoslavais. Latvių kalbininkas P. Šmitas teigė, kad neurai bus buvę baltai. Neurų vardą jis siejo su Neris vardu. Plinijus Senasis savo Gamtos istorijoje (I a.) rašo, kad Dniepras prasidedąs neurų krašte. Kad baltų (aisčių) gyventa į rytus nuo Vyslos, mini net keli šaltiniai: Tacitas I a., Ptolomėjus II a., Jordanas VI a., Vulfstanas IX a. Atskirų baltų genčių vardai istoriniuose šaltiniuose iškyla ne vienu laiku. Jau 178 m. graikų geografas Ptolomėjus mini dvi aisčių gentis – galindus ir sūduvius. Gana anksti šaltiniai pradeda minėti kuršių vardą – nuo VII a. Hervararsaga pasakoja, kad švedų karalius Ivaras apie 675 m. valdęs Kuršą, Estiją ir kitus kraštus. Žiemgalių vardas pirmą kartą aptinkamas skandinavų šaltiniuose, kur sakoma, kad apie 870 m. Danijos išeiviai pavergę Žiemgalą. Pirmą kartą Lietuvos vardas paminėtas 1009 m. Kvedlinburgo metraščiuose. Nestoro kronika XI a., be Lietuvos, Kuršo, Žiemgalos, mini ir Latgalą.

3.

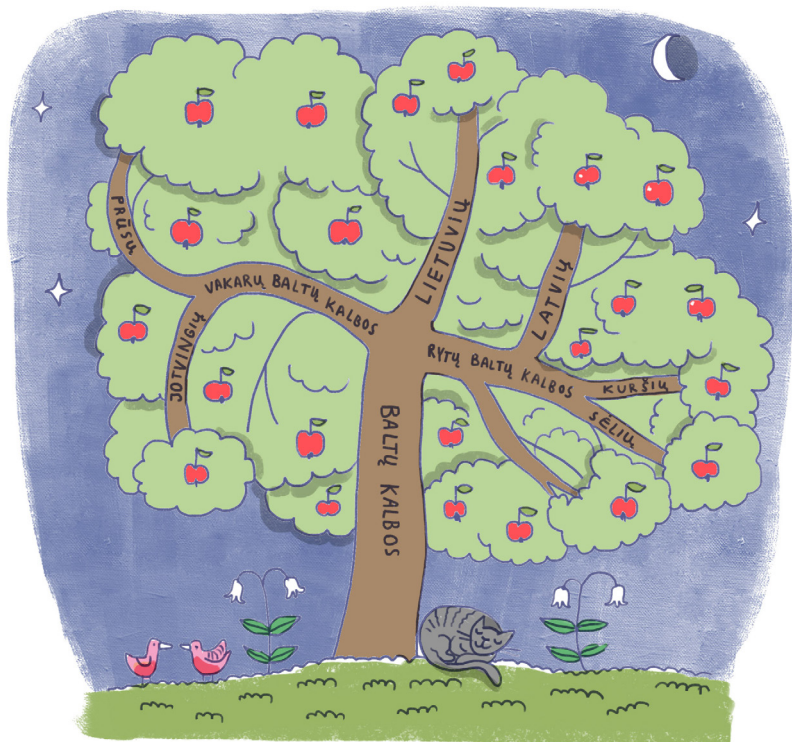
Yra žinomas faktas, kad žemesnės kultūros tautos turi pasiskolinusios daug žodžių iš tokių tautų, kurių kultūra yra aukštesnė. Baltų palikuonių – lietuvių ir latvių – kalbos garsėja savo žodingumu. Neišsenkamas kalbos lobynas yra lietuvių ir latvių sukurta tautosaka. Jeigu baltai būtų buvę žemesnės kultūros už savo kaimynus, tai baltų kalbose turėtų būti daug senų skolinių iš kitų kalbų. Kalbos faktai to nepatvirtina.

4.

Mūsų eros pradžioje baltai kultūrinės patirtis, prekiaudami gintaru, gaudavo iš tolimesnių pietinių sričių, ypač iš Romos imperijos. Sritis, esančias į šiaurės rytus nuo jų, veikė baltai, perteikdami joms kultūrinės naujienas. Stiprią įtaką šiauriniams kaimynams rodo baltiškieji skoliniai suomių, estų, mardvių, čeremisų kalbose. Suomių kalbininkas L. Hakulinenas paskaičiavo, kad dabartinėje literatūrinėje suomių kalboje iš kiekvieno tūkstančio suomiškų žodžių vienuolika yra baltų kilmės. Skolinių turinys apima šias sritis: pirma – šeima, namai, ūkis; antra – kūno dalys; trečia – medžioklė, bitininkystė, gyvulininkystė, žemdirbystė, žvejyba; ketvirta – gamtos kūnai, religija; penkta – abstrakčios sąvokos. Ypač gausu skolinių, susijusių su žemės ūkiu. Baltiški skoliniai patvirtina archeologinius duomenis, kad ugrai-finai galėję iš baltų mokytis žemdirbystės ir gyvulininkystės. Net žodį „piemu“ suomių pasiskolino iš baltų (suomiškai paimen, estiškai paimendama – „piemenauti“). Visa tai rodo, kad suomių ir baltų protėviai ūkiškai bendravo, o vietomis jų ir mišriai gyventa. Romėnų rašytojas Kornelijus Tacitas (55–117) 98 m. veikale Germania rašė, kad aisčiai (baltai) pajūryje renka gintarą, o javus ir kitus (laukų) vaisius jie rūpestingiau augina, negu germanai.

5.

Iš visų baltų tik vieni lietuviai XIII a. įkūrė valstybę. Jeigu dar prieš germanų agresiją visoms baltų gentims būtų pasisekė įkurti vieną bendrą valstybę, tai gal visai kitaip būtų susiklosčiusi baltų istorija.

Trumpai parašykite, ką svarbiausia iš perskaitytų ištraukų sužinojote apie baltus (7–10 sakinių).

Lietuvių ir latvių kalbos

3

Užduotys

3.1. Palyginkite lietuvių ir latvių kalbos žodžių rašybą ir užpildykite trečią skiltį.

Lietuvių kalba	Latvių kalba	LT→LV
ežeras	ezers	ž → z, -as → -s (trumpėja galūnė)
sako	saka	
brolis	brālis	
žolė	zāle	
vysti	vīst	
lietų	lietus	
laimė	laime	ė → e

3.2. Lietuviškus žodžius išverskite į latvių kalbą.

Lietuvių kalba	Latvių kalba
mylėti	
tėvas	
žemė	
brolių	
molis	
lietų	
laimė	

Rašydami latviškus žodžius lentelėje, rėmėtės analogija. Pasitikrinkite, ar teisingai parašėte žodžius naudodamiesi elektroniniu latvių – lietuvių kalbų žodynu <http://lkiis.lki.lt> arba <http://www.letonika.lv/groups/default.aspx?g=2&r=10621063>.

3.3. Naudodamiesi lietuvių kalbos etimologijos (žodžių kilmės) žodyno duomenų baze (<http://etimologija.baltnexus.lt/>), raskite trijų grupių žodžių:

- 1) baltiškų
- 2) lietuviškų
- 3) skolinių

Aiškinantis žodžių kilmę, jums pravers ir elektroninis šaltinis – <http://www.xn--altiniai-4wb.info/index/details/288>.

II dalis

4 Latvių kultūra

4.1. Laiko juostoje pažymėkite svarbiausius latvių tautos istorijos ir kultūros įvykius, žymiausius architektūros, meno kūrinius. Atliekant šią užduotį pravartu pasinaudoti elektroniniais šaltiniais: <http://www.letonika.lv/kolekcija/?id=kanons> ir <http://www.xn--altiniai-4wb.info/>.

Istoriniai įvykiai

Kultūros objektai

Istoriniai įvykiai

Kultūros objektai

4.2.

Išrinkite etnografijos ir kitus muziejus, architektūros pastatus ir paminklus, kuriuos būtų svarbu aplankyti (apie 10 objektų). Atrenkant lankytinus objektus jums gali praversti informacija – <http://www.lt-lv-forum.org/17798/apie-latvija.html>.

5

Apibendrinanti kūrybinė užduotis

Pasinaudodami įgytomis žiniomis atliekant užduotis, parenkite ir trumpai aprašykite dviejų dienų kelionės į Latviją maršrutą.

6

Savo sudarytą kelionės į Latviją maršrutą palyginkite su siūlomais į Latviją kelionių bendrovių sudarytais maršrutais. Kuo jūsų sudarytas maršrutas skiriasi nuo siūlomų?